

הגאון רבי משה יונה הלוי צווייג זצ"ל

אב"ד פאטאק זלאטי

1234567

דרשת שבת תשובה

דרשת שבת שובה שלפנינו נאמרה ונכתבה בשנת תרל"ז ע"י אא"י הגאון רבי משה יונה הלוי צווייג זצ"ל, אבד"ק פאטאק זלאטי. הגרמ"י צווייג זצ"ל כתב שלשה כרכים עבי כרס מחידושי תורתו, אך לא זכה להוציאם לאור עולם. חלקים קטנים מספריו בלבד זכו לפרסום בשני החלקים האחרונים של שו"ת אהל משה שחיבר נכדו הגאון ר' משה יונה הלוי צווייג זצ"ל רב ואב"ד אנטוורפן. הלא המה: "קונטרס סדר הקרבנות" וחלק זעיר מספרו "מי באר" עמ"ס זבחים. כמו"כ הובא מדברי תורתו בתוך שו"ת אהל משה מספר פעמים. מלבד זאת עוד בא בכתובים עם גאוני דורו כה"בית יצחק" (שמעלקיש) ה"כוכב מיעקב" ועוד. אמנם רוב דברי תורתו טרם שזפתם עין הדפוס. בין גנוי תורתו מופיעה דרשה זו ובה מציין (בתחילתה ובסופה) כי זה אחד מדברי האגדה היחידים שכתב. אי לכך נתעוררתי להעתיקם והנני מגישם בזאת לציבור שוחרי התורה, ע"מ לפרסם ולברר מקחו של צדיק אשר כמעט ולא זכה לכך עד היום.

חנוך דב הרטמן

אמר הכותב הרבה דברים אמרתי בדברי הגדה ובתוכחות מוסרים ולא העליתים על הכתב למשמרת, רק בגליונות קטנות, ונאבדו מאתי והם מפוזרים בכל פינות. ע"כ אמרתי להעתיק פה גם שארית הדרוש הנ"ל מה שדרשתי בדברי הגדה.

מורי ורבותי קראנו היום בהפטורה שובה ישראל עד ד' אלוקיך כי כשלת בעונך. קחו עמכם דברים ושובו אל ד' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו¹. והנה הדיוקים בהנך קראי רבים המה. א'. אמרו תחילה עד ד' אלוקיך שני השמות ולסוף לא הזכיר רק שם הוי' ושובו אל ד'. ב'. תחילה אמר עד ד' ולבסוף אמר אל ד'. ג'. אמרו כי כשלת בעונך אשר המובן הפשוט מדברי הנביא כאומר כי כשלת בעונך ומדוע יאמר כשלת. הוא פועל יוצא מכשול אחרים². ד'. אמרו ונשלמה פרים שפתינו לא יתכן הלא הקרבן אינו בא רק על השוגג וכאן במזיד קאמר וצוות הנביא. ואיך יתכן ונשלמה פרים שפתינו דמשמע דבר אתויי קרבן הוא.

ולחבין אלו מקראי קודש אמרתי להקדים מה דנקרא שבת זה שבת תשובה הגם כי בפשוט הוא על אשר הוא בתוך עשי"ת, גם מפני שקורין בשבת זה הפטורת שובה. אך נ"ל גם רמז נחמד. ובדרך צחות אמרתי דבין ר"ה ליוה"כ נשארו שבעה ימים והם שבעה יומי דשבתא³. ובכל יום מימים האלו צריך כל אחד לבדוק בכתבי חשבונותיו מה נעשה בכל יום ראשון בכל ימות השנה וביום ב מה עשה בכל יום ב' של ימות השנה ובשבת צריך האדם לחשוב חשבונותיו במה יצא ידי שבתו בכל השנה ולשוב מעון חילול שבת שבידו. וע"כ נקרא שבת תשובה. כי צריך לעשות תשובה מעבירות של חילול שבת.

אך יש לנו דרך נכון בזה בהקדם מ"ר פ' וישב⁴ וישב ראובן אל הבור והיכן היה ר' אליעזר ור' יהושע רבי אליעזר אומר בשקו ובתעניתו כשנפנה הלך והציץ לאותו בור הה"ד וישב ראובן אל הבור, אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת התשובה תחלה חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה ואיזה זה הושע שנאמר (הושע יד) שובה ישראל עד

1. הושע יד, ב-ג. 2. רבינו נקט דל' "כשלת" משמע שמכשיל אחרים. 3. עי' יערות דבש ח"א דרוש א. 4. בראשית רבה פד, יט.

♦ מוריה, שנה שלושים ושתיים, גליון ט—יב (שפא—שפד), תשרי תשע"ד

ה' אלקיך. והמאמר הזה צווה דרשיני. ראשית סמיכת דרשתם אל הפסוק הזה, ואין אומר ואין דברים בפסוק הזה, והיכן רמוזים. עוד אומרם ז"ל בשם הקב"ה מעולם לא חטא אדם ועשה תשובה. הלא מצינו אדם הראשון עשה תשובה כדאמרינן בעירובין (יח, ב) אדה"ר יש ק"ל שנים בתענית. גם כפי המובן הפשוט מדבריהם ה' לומר מעולם לא עשה אדם תשובה לפני. מה זה הלשון אומרת מעולם לא חטא אדם לפני דמורה כי לא חטא שום אדם לפני כלל אשר יעשה תשובה. וזה היפוך המובן מדבריהם. גם אומרם שאתה פתחת בתשובה תחלה קשה ההכנה. וגם סיום דברי המד"ר חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה שנא' שובה ישראל. אטו שאר נביאים לא אמרו מוסר לשוב בתשובה וספרי מקראי קודש לפנינו נתי ספר ונחזי כי כולם כאחד צוהו שובו בתשובה.

ונקדים עוד מאמרם ז"ל במ"ר בראשית (כב, יג) ויצא קין מלפני ד' מהיכן יצא רבי חמא בשם רבי חנינא בר רבי יצחק אמר יצא שמח היך מה דאת אמר (שמות ד) הנה הוא יוצא לקראתך וגו' פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדיןך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדה"ר מטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדה"ר ואמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת – ע"כ – הלשון משמע שידע מענין התשובה. אך לא ידע כמה כחה. כך משמע פשוט לשון כך הוא כחה של תשובה – ובאמת המובן משטחיות המאמר מורה כי לא ידע כלל מענין תשובה – גם אנכי נבוכך בזה היתכן כי אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה לא ידע מתשובה דהוא מ"ע אחת ממצוות שבתורה והן האבות קיימו כל התורה כולה עד שלא נתנה, וידעו ממנה א"כ יתכן כי אדה"ר לא ידע ממצוות תשובה.

עוד כבר עמדו המפרשים על סיום המ"ר עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת. אשר אין לו הבנה מאי שייכות יש למזמור שיר ליום השבת לזה. וכבר אמרו בזה כ"א איש לדרכו פנה.

ולדעת המדרש הזה לא פליאה הוא. והנה מצאתי בפדר"א פיי"ט וז"ל, בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון אמר לפניו רבון כל העולמים כל ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם ואתה מתחיל ממני זו היא קדושתך זו היא ברכתך שני' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו, ובזכות יום שבת ניצל אדם מדינה של גיהנם, וראה אדם כחה של שבת, אמר לא חנם ברך הב"ה וקדש את יום השבת, התחיל משורר ומזמור ליום השבת ואמר מזמור ליום השבת ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, ר' ישמעאל אומר המזמור הזה אדה"ר אמרו ונשכח בכל הדורות (...) שכל מי שמודה פשעיו ועוזב ניצול מדינה של גיהנם, עכ"ל הנצרך לעניננו כעת.

ולזה ג"כ כוונת המ"ר משום שהי' שבת בעזרו שנתקבל בתשובה ע"כ נתן תורה לשבת אשר בעבורו ניצל מדינה של גיהנום. וחסר במד"ר המאמר הזה המובא בפדר"א וע"כ יחסו אותו הדרשנים לפליאה וד"ת עניים במקום זה ועשירים במקו"א. (ועוד יש לפרש דרך דרוש כיון דבשבת אין דנין⁵ ע"כ מיהר לומר מזמור שיר ליום השבת. דמבואר בפוסקים דבאמירת שיר ליום השבת הוי מקבל שבת⁶, וד' גומר עלי דהקב"ה מסכים לב"ד של מטה⁷, וא"כ כשקידש אדה"ר שבת א"כ לא דנין אותו, וכיון דבת דינא בטל דינא⁸ והיו לו פנאי לשוב ולהתנפל לפני ד' ומחל לו, וזה דרך דרוש וקבל שכר).

אמנם שאר הדיוקים קשה.

ונקדים כי יש שני עניני תשובה אשר ישום האדם לפני קונו, הא' בבוא עליו ההתעוררות

5. סנהדרין לב, א. 6. שו"ע או"ת רסד, א. 7. ירושלמי כתובות פ"א ה"ב. 8. סנהדרין צה, א.

• מוריה, שנה שלוששים ושנים, גליון ט–יב (שפא–שפד), תשרי תשע"ד.

מלמעלה ע"י יסורים או ע"י נביא כי אם לא ישוב חטאתו נכתם לפני בוראו לייסרהו ויכה תכף עונותיו. או אז ביראתו שב ומתחרט על החטאים אשר עשה וזהו תשובה פחותה כמו שמצרתו אשר גם לפני ב"ד לא יתכן פתח כזה (שופטים יא, ט) ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם - ולנו יש בזה דיוק נפלא במקראי קודש אלו. ראשונה כתוב ויאמרו ליפתח לכה והיית לנו לקצין ונלחמה בבני עמון, ואח"כ כשהוכיחם על פניהם מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם כתוב ויאמרו זקני גלעד אל יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל יושבי גלעד. ויש לנו בזה דיוק. א. מה זה תשובה על דברי יפתח אשר הלכתם ויאמרו לו לכן עתה שבנו אליך מה זה נתינת טעם ואיזה שייכות יש לומר לכן. - גם ראשונה אמרו והיית לנו לקצין ובסוף אמרו והיית לנו לראש - אך בזה פייסו אותו כי בראשונה לא בקשו לשום אותו לראש אליהם רק יהי קצין גם כמוהו כמוהם. ולא על פיו לבד יצאו ויבואו. גם נודע כי המלחמה נקראת ע"ש המלך כי הוא נלחם ואם מדינה אשר אין להם מלך רק כמו שיימצא בדיננו ממשלת רעפובליק אשר תמיד קציני עם להשגיח על עניני המלוכה. המלחמה נקראת רק על המדינה לא ע"ש המנהגים המלחמה כמו כן אמרו לו והיית לנו לקצין ונלחמה בבני עמון כי תהי אצלינו רק קצין עם ואך המלחמה נקראת על כולנו אך כאשר לא אבה ללכת אתם בתשובה וטענה חזקה להוכיחם על פניהם - אז פייסו אותו לכן יען אשר לא הרגשנו בתועלתך לעמוד בימיך ורק עתה כאשר צר לנו עתה שבנו אליך והיית לנו לראש ונלחמת בבני עמון. כי תהי לנו מלך והמלחמה תהי נקראת על שמך.

ראינו כי גם יפתח לא קיבל מהם תשובה זו, רק בפייסם אותו ונתנוהו לראש עליהם. אך זה אצל ב"ד יוכל לפייסו בממון או בכבוד המדומה אבל אצל הבורא ב"ה וב"ש תשובה כזו הי' מן הדין כי לא יועיל כשאלת יפתח. ומה נוכל להטיב עמו תמור אשר מרדנו בו כי אם תצדק מה תתן לו אולם לעומת זה הלא גם אם ירשע מה יפעל לו. ובב"ד היטב חרה לו בהכעיס פניו כי נוגע בו הדבר. אולם אצל הבורא ב"ה וב"ש אין החטא והמרי נוגע לו כביכול.

ובזה יובן לנו מאמר המ"ר שאלו למלאכים נפש החוטאת במה תכופר אמרו הנפש החוטאת תמות שאלו לנביאים אמרו חטאים תרדוף רעה שאלו לתורה אמרה תביא קרבן. שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר. ולהבין מדוע כל אלה לא הסכימו בתשובה להיות כופר לנפש והקב"ה בעצמו מותר וחפץ בתשובה. ולפי דרכנו נבא אל נכון, כי נודע בספרי מוסר כי החטא שחוטא האדם פוגע גם במלאכי מעלה, ולנביאים אין ספק כי נוגע להם הפגם כמאמרם ז"ל⁹ לך רד כי שחת עמך רד מגדולתך כלום פסקתי לך גדולה אלא בעבור ישראל ואם שיחתו דרכם לך רד מגדולתך, גם לפעמים גורמים לצדיק ונביא לחטוא, אם הדור הוא ברע כאשר נודע אשר נשיא יחטא, לאשמת העם, כי ע"י אשמת העם יוכל הנביא לבוא לידי חטא ע"כ הם לא הסכימו על התשובה ועל הפגם להיות נוגע להם, אולם הקב"ה בעצמו כי אין הפגם נוגע לו יתב' ויתעלה רק שוטה זה לעצמו קלקל הרע מעשיו ע"כ [מוחל¹⁰] לו הקב"ה בתשובה.

ובזה יובן דבריהם ז"ל בר"ה ד' ב' אני הוא קודם שיחטא האדם אני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, כאמרו אני ד' לא שניתני בעבור חטאו כי גם אחר שיחטא האדם אני הוא כמו קודם שחטא ע"כ יעשה תשובה ויתכפר לו. וע"כ מועיל גם תשובה מיראה לפני הבורא ב"ה וב"ש, אך באמת תשובה זו פחותה מצד האדם כי אינו רק מחמת הרצועה המלקה אותו ולא בגין רוממות הבורא ויתעלה ושפלות עצמו. ותשובה מאהבה כי מכיר בעצמו ומחשב דרכו כי הוא רמה

9. ברכות לב, א. 10. בכתה"י תיבה זו אינה ברורה.

ותולעה. והשי"ת הוא כל יכול וחושב ברוממותו יתעלה והוא בוש מדרכו כי מרד פי בוראו שהוא תשובה מעולה.

ובזה פרשתי מאמר בירמי' 11 שמוע שמעתי אפרים מתנודד יסרתני ואוסר כעגל לא לומד השיבני ואשובה כי אתה ד' אלוקי. הרצון כי אפרים אחר שנתייסר בייסורין ושב לד' הכיר בעצמו פחיתות התשובה הלז כי ע"י ייסורים שב לד' והוא כדמיון עגל לא לומד אשר הולך דרך עקלקלות והמנהיגו מכהו להטותו הדרך הישר ע"כ מוכרח לחזור להטות מני דרך מעוקל לחזור לדרך הטוב. אבל לא מדעתה כי תכיר שהדרך שהולכת בה הוא דרך לא ישר רק ע"י שמכים אותה מוכרחת להטות מני דרכה. כמו כן הדבר הזה השב מיראה הוא רק עד"ז כי עודנו אינו מכיר בדרכו הרע רק מה יעשה אם מייסרין אותו מוכרח לעזוב דרכו ע"כ התנפל אפרים יסרתני ואוסר האמנם כי ע"י שיסרתני ואוסר לקחת מוסר לשוב מדרכי אך רק כעגל לא לומד, מי יתן השיבני ואשובה לתכלית כי אתה ד' אלוקי להכיר רוממותך ולא כעגל לא לומד.

ונקדים עוד כי תשובה מיראה מועלת רק להגן מן היסורין, אבל לא שישוב ד' להטיב עמו כמאמרם ז"ל 12 גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכויות. ורמי אהרדי מה דאת אמר שזדונות נעשו לו כשגגות ותירצו כאן מאהבה כאן מיראה, אם מאהבה הזדונות נהפכו לו כזכויות א"כ ירבו זכויותיו ויטיבו עוד עמו עבור זכויותיו – והדבר הזה לא נפלאה היא בעיני כאשר ראיתי כי חקרו מדוע יהי' כזאת כי עוד ירבו ויחשבו כזכויות, כי לדעתי פשוט הוא יען התשובה הוא אחת ממ"ע שבתורה וא"כ על כל עבירה שעשה הוא מתחרט ושב, א"כ כנגד כל חטא שעבר על ל"ת מקיים עתה כנגדה מ"ע וא"כ יש לו כעת הרבה זכויות מחמת הריבוי מצוות שקיים עתה.

ובזה יובן על נכון מפני מה בתשובה מיראה זדונות נעשו כשגגות ולא כזכויות. כי האמת הוא אחת ממ"ע אבל ודאי העיקר המצוה הוא רק בשב מאהבה ולא בשב מיראה אינו מקיים בזה מ"ע. בשגם כי נודע כי מ"ע הם משורש אהבה, והל"ת הם הם בבחי' יראה 13, א"כ ודאי המ"ע של תשובה הוא רק מאהבה ולשווג יחשב כי אם מתחרט כעת על מה שעשה הרי מעיד על עצם ששגג במה שעשה כי לא בדעת עשה מה שעשה כנודע חקירת החוקרים ע"ז.

ומעתה יבוא על נכון דברי המ"ר בראשית הנ"ל. כי הן אמת אדה"ר וקין עשו תשובה אך לא מהתעוררותם באו לזה, כי הן לקין פתח לו הקב"ה והוכיחו על פניו דאמרו מה עשית קול דמי אחיך צוערים אליך מן האדמה ועתה ארור אתה מן האדמה. נמצא כי תשובתו הי' מצד יראתו מהעונש אשר עתיד לבוא עליו. וגם לאדה"ר החל הקב"ה לכונוס עמו בדברים המן העץ אשר ציויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, ואם כי ידע אדה"ר ממ"ע של תשובה עכ"ז לא שיער בנפשו כי גם תשובה כזה תועיל. כי הן המ"ע של תשובה הוא רק בתשובה מאהבה ולא בתשובה כזה אשר מחמת עונש ירא, וכשפגע בקין וא"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי אמר כך הוא כחה של תשובה אשר נודע לי ממנה אשר אפי' תשובה פחותה כזו מועלת להתפשר מהיסורין להגן עליו ואנכי לא ידעתי מזה, מיד שב בתשובה שלימה ונתקבל.

ובזה מבואר דברי המ"ר פ' וישב וישב ראובן אל הבור. ונקדים עוד כי תשובה מיראה הוא אם יכול לכסות על פשעיו לבקש לעצמו איזה תואנה להתנצל מדוע עשה כזאת יחפש ויאמר, כי בעצמו אינו מכיר עדיין מהות החטא שיהיה בוש וחפר ממעשיו אך בזה שהוא מתיירא, ע"כ מבקש לעצמו סיבה אולי יקובל ההתנצלות לכסות על פשעיו כאשר מצינו באדה"ר מענה בפיו

11. לא, יז. 12. יומא פו, ב. 13. ע"י רמב"ן עה"ת שמות כ, ח.

כאשר הוכיחו הקב"ה א"ל האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. וגם בקין לא ידעתי השומר אחי אנכי. יתפרש לדעתי לא ידעתי כי הוא חטא כי השומר אחי אנכי ולא קבלתי עליו שמירה (וע"ד הנודע ל"ח יתפרש בטוב עד"ד אך אכ"מ), משא"כ השב מאהבה אינו מחפה על פשעיו רק הוא יודע ומתישב בעצמו נבון ממעשיו. וכע"ז פירש הבינה לעתים¹⁴ מדוע דוד בשנים ועלתה לו ושאל באחת ולא עלתה לו¹⁵. כי שאל המלך ע"ה חיפש איזה הצטדקות לחטאו כי יראתי את העם ואשמע בקולם¹⁶. אבל דוד אם כי היה לו איזה הצטדקות כמאמרם ז"ל¹⁷ כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה עכ"ז לא כיסה על פשעיו ואמר חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי¹⁸ לכסות על העון להעטיפו במעשה הזכות ע"כ נתרצה לו הקב"ה. ולדרכי יותר יובן כי זה מורה איזה סוג תשובה הוא שב אם מיראה ואם מאהבה.

והנה על ראובן ג"כ אמרו ז"ל ראובן לא חטא כלום רק שבלבל יצועי אביו והעלה עליו הכתוב כאלו עשה הדבר הזה ונודע עוד דרכים בזה. ועכ"ז שב בתשובה ע"כ א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפניי ועשה תשובה. כאילו לא חטאו כלום. כי אם אדה"ר וקין עשו תשובה לא בעבור שהי' בעיניהם לחטא ומרי רק מיראתם אותו יראת העונש. אבל לא נחשב בעיניהם לחטא ומרי לעשות תשובה והוא אמרו לא חטא אדם לפניי ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה. הרצון טרם שהוכחתך על פיך, והכרת בעצמך לחוטא ועשית תשובה חייך שבן בןך עומד ופותח בתשובה תחלה טרם שיעניש השי"ת. הוא הושע שאמר הושע שובה ישראל עד ד"א ומפרש מלת עד כמו טרם כמו עד לא יבואו ימי הרעה¹⁹ כי תשוב עד ד"א טרם שיתנהג עמך השם הוי' כי הוי' מורה על הרחמים [אך²⁰] במדת השם הב' כי הוא מורה על דין כמאמרם ז"ל²¹ רשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין ושם הוי' מורה על רחמים. ואלוקים מורה על דין. ע"כ אמר שובה ישראל טרם שיהיה ד', אלוקיך, קודם שיתנהג עמך במדת הדין. בעוד שמתנהג עמך במדת הרחמים. כי כשלת בעונך רצונו תשוב בבחי' כי תכיר בעצמך בעון ולא בעבור שתתיירא ממדת הדין פן תתיסר בעונשים קשים בממון או בגוף, אלא בשביל שתכיר בעצמך לחוטא. רק תשוב בבחי' זו אשר כשלת בעונך. וראה לדבר מצאתי בפדר"א²² כי כשלת בכבודך וחילך אין כתיב כאן אלא כי כשלת בעונך מורה ממש על הדברים שכתבנו. כן הוא גם דעת הדורש במ"ר ג"כ ע"ד הנ"ל. ואופן סמיכת דרשה זו עה"פ וישב ראובן אל הבור תלו סמיכתם ע"ד שאמר עקביא בן מהללאל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך למקום רמה ותולעה²³ כמו"כ דרשו חז"ל וישב ראובן אל הבור, כי שב בתשובה אל הבור שסוף כל אדם לבור יוכל. (ויש בזה רמז נפלא אך ההעלם טוב יותר בזה).

אולם דעת הדורש בש"ס בבלי דרך אחרת אתו בהבנת דברי הושע הנביא כי אמרו ז"ל בש"ס יומא (פו, ב) גדולה תשובה שזדונות נעשו כשגגות שנאמר כי כשלת בעונך הוא עון מזיד הוא וקא קרי לה מכשול. איני והאמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות שנא' ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם ה' יחיה ל"ק כאן מאהבה כאן מיראה. נראה כי מפרש קרא דהושע ע"י תשובה מיראה. ונראה כי קשיא להו הני דיוקים שדייקתי במאמר הנביא הושע ופירשו בו בדרך שנתיישבו כל דברי הנביא דבר דבור על אופניו. עד"ז, ראשונה שובה ישראל עד ד"א כלומר שובה ישראל עד שתגרום כי ד"א, כי השם אשר מתנהג עמך עד כה במדת א'לוקים שהוא דין יתהפך עליך לרחמים ויתנהג במדת שם הוי' ואינו מפרש מילת עד כנ"ל לשון טרם, רק עד

14. דרוש ט'. 15. יומא כב, ב. 16. שמואל א' טו, כד. 17. שבת נו, א. 18. תהלים לב, ה. 19. קהלת יב, א. 20. בכתה"י תיבה זו אינה ברורה. 21. סוכה יד, א. 22. פרק מב. 23. אבות ג, א.

כפשוטו. כי כשלת בעונך כאומר וכי תאמר מדוע יועיל תשובה כזו אשר רק בעבור היסורים שב, ע"ז אמר כי תשובה כזו עכ"פ אם כי אינה תשובה מעולה אבל עכ"פ תגרום כי תכשיל ותקלקל העון כי זדונות נעשו לך כשגגות. והוי כמכשיל העון ומחסרו. וע"כ אמר כשלת פועל יוצא כי עושה מכשול בהעון. בשגם כפי הידוע מספרים הק' כי מכל חטא נעשה מלאך משחית מחבל לנקום ממנו וכשעושה תשובה מחסר המלאך הנברא מעבירה זו מצוותו וחיותו כידוע מספרי המוסר, וביותר נראה מכמה מקראי קודש כי נקרא מלאך משחית ומחבל כאשר תקנו לנו בנוסח אבינו מלכנו כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון ומגפה מכל בני בריתך, מה שיאטי' דעון לכאן אבל הוא הדבר אשר דברנו כי מתפללים אבינו מלכנו כלה העון היינו המלאך המשחית מחבל אשר בראנו מעוונותינו, והבן. ונודע מש"ס וא"צ לבאר.

מזל זה אמר כאן כי כשלת בעונך, וכי תעשה מכשול בהמלאך אשר נברא מעונך וקרי ליה עונך כי הוא שלו אשר על ידו נברא. ושוב אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ד' היינו כי לא תספיקו עצמכם בתשובה כזו. אך כשיסיר מכם עול נוגש ומייסר שובו אל ד' שנית. ולא הזכיר כאן שם א'-לקים, כי כאן מורה על תשובה מאהבה, היינו אחר שכבר יתפייס עמכם השי"ת ולא יוסיף ליסרה אתכם, תשובו ותבכו לפני ד' ותתחרטו באמת ובחרטה גמורה ואמרו אליו כל תשא עון כי יהיה העון נשא ונמחה לגמרי וקח טוב, שנחשב כזכיות כמאמרם גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות בשב מאהבה ועבור השגגות אשר נחשב מחמת תשובה הראשונה, וא"כ כבר אתווי קרבן הוא ע"ד ונשלמה פרים שפתינו כי נעשה עוד שנית תשובה מאהבה כי תעמוד במקום הקרבנות הבאות על השוגג.

וביותר נראה, כי כבר חקרו על מהות הקרבנות הבאים על חטאו ומצאו בו תיקון כי עוד ישוב החוטא בתשובה בהעלותו על לבו כי כל אלו הדברים הנעשים בבהמה זו ראויים אליו ועי"ז יתחרט חרטה גמורה²⁴. א"כ תכלית הקרבן הוא התשובה. וא"כ התשובה טובה מהקרבן. ע"ז אמר הנביא אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב יותר מהקרבנות ומה זאת ונשלמה פרים שפתינו הוא התשובה כי הוא טוב יותר מהקרבנות. ויבוא על נכון כל הדיוקים מה שדייקנו בפסוקים אלו כאשר יתבונן המתבונן.

ראשונה אמר עד ד"א ובאחרונה אמר אל ד', וביותר נ"ל ע"פ מה דאמרו חז"ל²⁵ גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ד'. והנה אקדים מ"ש הרמב"ן²⁶ בטעם עשה דוחה ל"ת כי יותר חפץ הקב"ה בקיום מצוותיו ממה שישב ולא יעבור על מצוותיו ולא יקיים מצוותיו. והבן הדברים כי זה שעושה רצון הבורא מורה על אהבתו לד'. ומה שנמנע מעבור על רצון הבורא הוא רק מיראתו מעמו, ואהבה גדולה מיראה. והנה תשובה מאהבה כבר כתבתי כי הוא מ"ע, ותשובה מיראה איננו מ"ע, וא"כ פשוט כי איננו דוחה ל"ת שבתורה כי לא שייך טעם הרמב"ן כי שניהם יראה הם ולא אהבה. והחילוק בין מילת עד למילת אל וקל להבין כי עד מורה רק עד ד' ולא אליו ממש ע"כ בראשונה אמר שובה ישראל עד ד' כי מורה על תשובה מיראה דאינה דוחה ל"ת שבתורה ע"כ לא תזכה עדיין לשוב ולהתחבר אליו, ואח"כ כשתזור על תשובה מאהבה אמר ושובו אל ד' כלשון הכתוב (זכריה א, ג) ושובו אלי נאם ד', ודו"ק.

24. רמב"ן עה"ת ויקרא א, ט. 25. יומא פו, ב. 26. שמות כ, ח.

וְעַתָּה דברינו יש לתת טוב טעם למה שחקרנו בקריאת שבת זו בפי העולם שבת שובה, כי הנה נודע מה שחקר הר"ן בדרשותיו²⁷ כי דבר שקיבל צורה אחת גם כי תפשוט הצורה ההוא כבר נקל לו לקבל שוב הצורה ההיא יותר בקלות במעט פעולה וזה מבואר נגלה כי המים כשהחמו וקבלו צורת החום כי יתקררו יקבלו החום שנית יותר בקלות מכפי שהחום הראשון [חלחל²⁸] ולכן יקבלו שנית יותר בקלות החמימות אשר היה בראשונה. גם העץ והפתילה כשדליק האש בהם הם יותר מוכנים לקבל שנית אחר הכבותם מאשר היו בראשונה, ומזאת ההקדמה הקדים הוציא ר"י פ"ק דר"ה (יא, א) בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל והוא מאחר שכבר הוכן החודש ההוא לגאולת האבות הדין הוא שבו יגאלו הבנים שנית.

²⁷אוצר החכמה

והנה כבר אמרנו כי אדה"ר וקין עשו תשובה בשבת ונקבלה תשובתם. א"כ יום השבת כבר קיבל צורה זו להתקבל תשובה השבים. ע"כ בכל שנה ושנה בבוא יום השבת אשר בוא שב האדם הראשון ונתקבל בתשובה, כי בר"ה נברא העולם היינו בכ"ה באלול וכ"ה באלול היה אז יום ראשון לב"ע ובר"ה היינו ביום וי"ו נברא האדם ובו ביום חטא [ובאותה²⁹] השבת החל לשוב תשובה ונקבלה תשובתו א"כ הוא סימן לבנים בכל שנה ושנה כשיבוא שבת בתוך ימי תשובה שהוא היום אשר כבר קיבל הקב"ה תשובת אדה"ר ישימו אל לבם לשוב בתשובה ובודאי יקובל תשובתם. ע"כ קראו לשבת זה שבת תשובה כי הוא היום השבת אשר בו נעשה התשובה הראשונה בעולם, ודו"ק היטב.

(א"ה. ע"כ דרשת שבת תשובה).

ועוד הארכתי בבי' כמה כתובים מקראי קדש אך לא העליתם על הכתב ונשכחו ממני ואשר נמצא עמי בכתובים העתקתי פה. ועוד דבר אחד על זכרוננו מה שביארתי פסוק קהלת (ד, ב) ושבת אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הם חיים עודנה. ודייקתי בפי' הלשון המתים שכבר מתו וכן החיים אשר חיים עודנה הוא כפל לשון. ופירשתי בו ע"ד שאמר חז"ל³⁰ רשעים בחייהם קרויים מתים, וצדיקים במיתתם קרויים חיים, בן איש חי, ע"ז אמר שלמה כי הנה הרשעים בחייהם הם מתים ממש רק מה שנוכל לקראת חיים הם רק שם משותף לבעבור כי עודנה הם חיים, אבל באמת חייהם אינם חיים. וצדיקים להיפוך, במיתתם הם חיים רק מה שנוכל לקראותם בשם מתים הוא רק שם מושאל לבעבור כי כבר מתו. מול זה כיון שלמה משבח אני את המתים היינו שהם רק קרויים מתים בעבור אשר הם כבר מתו ובאמת איננו מתים רק שם מושאל למו, אותם אני משבח יותר מהחיים אשר בעבור זה נקראים חיים יען אשר הם חיים עודנה אבל באמת הם מתים כי הרשעים בחייהם הם מתים.

יזכנו השי"ת כולנו לשוב בתשובה שלימה ונזכה לשנה טובה ומבורכת ולביאת גואל צדק במהרה בימינו, ויקויים בימינו ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב אמן.

תם ונשלם.

²⁷ לא מצאתי. אך ראה כע"ז בספר העיקרים מאמר ד פרק לה. ²⁸ תיבה זו בכתה"י אינה ברורה. ²⁹ תיבה זו בכתה"י אינה ברורה. ³⁰ ע"י ברכות יח, א.